

אנטישמיות ואינטימיות בכתבי גבלס

מבוא

במאמר זה בכוונתי לבדוק את הקשר שבין מושג האנטישמיות לבין האינטימיות הנאצית, כפי שהיא באה לידי ביטוי אצל שר התעמולה הנאצי יוזף גבלס (Goebbels). בתחילת המאמר אסקורר את התייאוריות המקובלות על אודות הרטורייקה והмотיבציה של קבוצת רוצחים בנוגע לאופן שבו הם מצדיקים ומסבירים את הרציחות המוניות שלהם. תיאוריות אלה מדגישות את המרחק שהתקיימה יוצרת בין הרודף לקרבנו. לאחר מכן אציג פיתוח של מושג האינטימיות בזירה הפסיכולוגית והסוציאולוגית, ואבדוק את הזיקה שבין אינטימיות לאלימות. החלק השלישי הוא אמפירי, בו אראה כיצד מושג האינטימיות מסוגל להסביר פערים ופרדוקסים בכתביו של גבלס. מושג האינטימיות מסביר מדוע יחשו של גבלס אל היהודים הוא בעז ובעונה אחת יחס של קרבה ומרחק, דמיון וזרות. לעומת זאת, השדרגשו את מוטיב הדעה-הומניזציה כעיקרונו מרכזי, אציג דואליות מושגית של הומניזציה בצד דה-הומניזציה, במסגרת המודל של יחסים אינטימיים בין הנאצים יהודים. דואליות זו הולם את הקוטביות שבסכתביו ובנאומיו של גבלס.

לסיכום, בכוונתי להציג שתי הכללות אפשריות של ממצאי המחקר כאתגר לעתיד. האחת, דיון ברטוריקה הנאצית בכלל על פי מושג האינטימיות, והאהרת, שימוש במושג האינטימיות ככלי אנלטי וטיפולוגי במחקריהם שיבדקו מカリ ג'נוסיד נוספים.

רקע

מצב המחקר והפרשניות המסורתית על אודות קבוצות

רודפים ורטוריקות הג'נוסיד

הפרשנות האקדמית השכיחה של האידאולוגיה הנאצית האנטישמית הדגישה את הממד האידאולוגי, היוצר הבחנה דיקוטומית בין הגזעים. דיקוטומיה זו אכן משוקעת הן בטקסטים הנאצים והן בירושמה של האידאולוגיה הנאצית, והיא מוצביה על ההבדל התהומי שבין "הארוי" ל"יהודוי", הבדל שבמקרים רבים הוצג כהבדל שבין אדם למת-אדם.¹ התייאוריות המסורתית שעסקו בשפה הנאצית וברקע הפסיכולוגי לרצח טענו שהפקעתה של האנושיות מקרב קבוצה חברתית מסוימת היא אחד התנאים להיווצרותו של ג'נוסיד, והוא סימן ההיכר של האידאולוגיה הנאצית בכלל.

¹ זו איננה ההגדרה היחידה. באידאולוגיה הנאצית יש אשכולות שונות של הגדות, כגון מלוכך-נקן, מסוכן-תמים ואוניברסלי-לאומי. ראו: Jeffrey Herf, *The Jewish Enemy*, London: Harvard University Press (2006).

האמור ביהودים. אפשר לסמך את ההליך סכמתית ולינארית: ראשית, תהליכי סימון והבדלה רטוריים וחוקיים; שנית, העצמת הזורות של קבוצת הנרדפים; לאחר מכן הפקעת האנושיות, כמנוח לניגויסטי וכמושג קונקרטי ופוליטי, מקבוצת הקרבנות; ובסיום רצח שיטתי ויסודי, המונדק באמצעות הדיכוטומיה המוחלטת שבין הרודף והאדם לבין הנרדף, שאינו אדם.

ההסברים שהדגישו את ההצדקות הקוגניטיביות לג'ינסיד השתמשו תמיד בביתוי הדֵה-הומנייזיה, מושג ששימש להסביר את השינויים שעברו שתיהן קבוצות גם יחד – הרודפים והקרבנות. בשל תהליכי הדֵה-הומנייזיה היו הרודפים הנאצים אדישים לגורל הקרבנות, וכך לא נודע כל ערך לסבולם. במשמעות הנאצי לא הייתה הדֵה-הומנייזיה רק מטפורה, אלא גם מציאות ממשית, משום שבગטאות ובמשמעות המוחנות הפכו הנאצים את היהודים לחתפנים ולמוסלמים. מושג הדֵה-הומנייזיה מסביר את תהליכי השינוי המשני הקיימים: מחד גיסא את השינוי התפיסתי שהתחולל ברודפים, ומайдך גיסא את השינוי המזיאוטי בחמי הקרבנות.

חוקרי שואה וג'ינסיד ביקשו ליצור מסד תיאורטי שיתאים לסייעת הדרדיקלית של רצח אידאולוגי חסלני, מהסוג שהוזר כמה פעמים במהלך העשרים. התיאוריה הلمה את הערכיים הנורמטיביים הפוסט-מלחמותיים והליברליים של ההיסטוריה והתרבות המערבית והליברלית, אשר הדגישו את הסכנה הטמונה באידאולוגיה כלל, ואת כוחן ההרסני של תפיסות אנטי-ליברליות בפרט. רעיון הדֵה-הומנייזיה עלה בקנה אחד עם הליברליזם הפוסט-מלחמתי של מדינות המערב, אשר הדגיש את רוחתו של היחיד כיחידה אוטונומית ובלתי תלולה במדינה.² ליברליזם זה ביקש לשקם את אירופה באמצעות שינוי סדר העדיפויות, והעדפת היחיד על פני המדינה. בעבר הליברליזם, סימן רעיון הדֵה-הומנייזיה את המחדיר והגרוטסקיות הטמונה בהתעלמות מן הערך העצמאי והסגולי שיש ליחידים ולקבוצות בתוך מסגרות לאומיות.

מחקר הג'ינסיד מתאפיין בנקודות תצפית רבות, המאפשרות להגעה להבנה טוביה יותר של דפוס זה של התנהלות חברתית. ההסבר הפסיכולוגי-חברתי שהובא לעיל אינו סותר הסבירים מקבילים מתחומים שונים. הנציג המובהק ביותר של הסבר מתחום מדע המדינה הוא זיגמונד באומן (Bauman), אשר הדגיש את ההסבר הפונקציונלי והבירוקרטי.³ באומן ראה כיצד למנגנון הבירוקרטי חיים משל עצמו, והוא מהווה את אחד הגורמים המכרים בהתרחשותו של הג'ינסיד. לעומתו, אדורנו והורקהימר (Adorno and Horkheimer) הרכזו בהסבירים פילוסופיים

² סיכון של הגישות האינטיציונליסטיות לרצח מופיע אצל: דוד בנקר, *הייטלר השוואת והחברה הגרמנית: שותפות ומודעות*, ירושלים: יד ושם (תשס"ח), עמ' 75. החוקר שסמן בבירור את הקשר שבין הדֵה-הומנייזיה לג'ינסיד הוא גולדהגן (Goldhagan): דניאל גולדהגן, *תליניגט מרצון בשירות הייטלר* (תרגום מאנגלית: איה ברויר), תל-אביב: ספרי חמד ידיעות אחרונות (1997), עמ' 139-167.

³ Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust*, Cambridge: Polity Press (1989).

והיסטוריים, וטענו שהפוטנציאל של התרבות המערבית המודרנית יחד עם הנאורות תרמו להיווצרותם של חלק מן התנאים לג'ינוסיד.⁴ מרק לוין (Levine) הצביע על כיוון סטרוקטורייליסטי מתחומה של הסוציאולוגיה בקשר לתנאי היוצרותם של ג'ינוסיד, ובבחן את המבנים החברתיים הקיימים כרקע לרצת.⁵ ההסברים המגוונים, הבאים מדיסציפלינות שונות, ניצבים זה לצד זה ככלים אנגליטיים יישומיים המצביעים על ההיגיון הפוליטי, הקוגניטיבי וההיסטוריה שהוביל לרצת והניעו אותו. ובסגרת זו, של הסבר פולוריליסטי, בדעתו להציג את הטיעון המרכזי של מאמר זה.

גבלס במסגרת פרשנית של תהליכי דה-הומניזציה

חוקרו השואה אשר ניגשו אל יומני העמוסים של גבלס מצאו אסמכתאות רבות לטעון הפסיכולוגיקוגניטיבי שהוצע לעיל. גבלס שב והוכיח כיצד העצימה הרטוריקה הנאצית את זורתם של היהודים, ומיקמה את הקבוצה היהודית מחוץ בתחום האנושי. גבלס היה שותף לפיתוחה של שפה יהודית, ולפיה לא היו היהודים גזע ממשי, אלא חידקים. בעינויו, היהודי לא היה מושג אנושי אלא קליני, וכמוון שגם את הישות היהודית לא היה אפשר להבין לאשרה. גבלס משלח ביודים בבודות ארטיסית, מצדיק את ההשמדה וכותב שמדובר בעונש הולם.⁶ "היהודים אינם במלחמה. קשה לטעון שהטיפול שהם מקבלים מatanנו הוא בלתי צודק, העונש מגיע להם".⁷ הריאות הרבות המצוות בטקסט הן תשתייה של התיאוריה הבסיסית בדבר הקשר הסיבתי בין יצירת הזירות המותלת של היהודי בתעומלה הנאצית לבין מתן הלגיטימציה המושגית, הלשונית והאטית להשמדה.

אין בכונתי לטעון שגבليس לא היה שותף לתהליכי דה-הומניזציה של היהודים – היא בולטת תDIR בכתביו. טענתי היא שפרשנות זו אינה בלעדית, וכי שיטה פרשנית זו, המדגישה את יצירתה של הזירות כמותיב יחיד, מותירה בטקסט חלים ופערים רבים. כך, למשל, בטקסטים של גבלס יש פרדוקס בקשר לאופן שבו הוא מציג את הדימיוי היהודי ובונה אותו. הקטעים המבליטים זרות הם רק פן אחד בכתיבתו. גבלס מציב גם על קרבהינו לבין היהודי. אמן מדבר בקרבה סמואה, שגבليس עצמו לבטח היה מתכוחש לה, אבל הן ביוםינו והן בנאומיו הפומביים מופיעים טקסטים

Max Horkheimer and Theodor W. Adorno, *Dialektik der Aufklärung*, Frankfurt am Mein: GmhB 1969 (1947) 4

Mark Levene, *Genocide in the Age of the Nation State: The Meaning of Genocide*, New York: Tauris (2005) 5

אמנם הביטוי "עונש הולם" אינו עולה בקנה אחד עם המשגת היהודים כחידקים. זה אכן אחד מן הפרדוקסים בכתביו גבלס. עם זאת, מושג האינטימיות מסביר את הקוטביות של גבלס, היוצר זרות מוחלטת ביןו ובין היהודי מצד אחד, ומנסה להצדיק את ההשמדה במונחים של גמול, מצד אחר.

Joseph Goebbels, "Die Juden sind schuld!", in: *Das ehrne Herz: Reden und Aufsätze aus den Jahren 1941-1942*, München: Zentralverlag der NSDAP (1943) 85-91, 7 p. 91

המצביים על דמיון ועל הבנה הדידית בין יהודים לבין נאצים. קריאה קפדרנית בכתביו גב尔斯 מוגלה בטקסט בעט ובעונה אחת מוטיבים מנוגדים, של יצירת מרחק ושל ביטויי קרבה.⁸ הנימוק המסורתי מתנסה להסביר את טיבה של סתירה שכיחה זו אצל גב尔斯. אם נרחיב את מעגל הטיעון, נוכל להצביע על פרודוקס רחוב יותר של המשטר הנאצי, שבמסגרתו יחסו אל יהודים מתאפיין בדמיון וזרות, קרבה ומרחק גם יחד, הן מהבחינה הלשונית-אידיאולוגית והן מהבחינה הפליטית-מעשית.

חדשנותם של המושגים הנאצים בנוגע ליהודים

ההסבר ההיסטורי לרצח, שהשתמש במושג "דה-יהומניזציה", ביקש לסמן את ההבדל שבין החברה היהודית-גרמנית לפני התקופה הנאצית, שבה התקיימה מעין "סימביוזה" יהודית-גרמנית, לבין התחרשות האלים ששללה מהיהודים את אנושותם ואת חייהם. איפלו בקרוב לדבריה של האנטישמיות הגרמנית לפני התקופה הנאצית אפשר להצביע על קווטביות בנוגע לסוגיה היהודית, קווטביות אשר שילבה בתוכה מרכיבים של דמיון וזרות גם יחד.⁹ התיאוריה המסמנת את מושג הדה-יהומניזציה כעקרון המסביר את השינוי המהפכני היא רדיקלית, משומש לעל פניו, השיח הרטורי שעלה פיו עוצבה דמותו של היהודי בספרה הציבורית בגרמניה הנאצית, השתנה בתכלית.

טענתי היא שהמפתח המושגי הקוטבי שתרם לבניית הדימוי היהודי לפני התקופה הנאצית, אינו שונה בתכלית מזה ששירות את גב尔斯. אין התאמה ישירה בין השינוי הדרמטי באמצעות המושגים שנקטו הנאצים כנגד היהודים לבין השינויים המתוננים יותר שהתחוללו בתחוםי המשגגה. השינויים הללו באופן הבנאיו של הדימוי היהודי לא הומצאו יש מאין, אלא השתמשו במסורת של היחסים בין היהודים לגרמנים, אשר על גבה עוצבו המונחים של האנטישמיות הנאצית. עיצובה מחדש של דמות היהודי הוא היסטורי, ומשמעותו חלק מבני המשגגה של היחסים שקדמו לרטוריקה הייחודית של הנאצים ושל גב尔斯. התיאוריה שתוצע להלן מבקשת להציג את ממד המשכיות של שלל הדימויים האנטישמיים של היהודים בין התקופה הנאצית לבין ההיסטוריה שקדמה לה. החיבור ההיסטורי של הדימויים היהודים המנוגדים בקרוב החברה הגרמנית היה הבסיס לפיתוחן של התיאוריה הנאצית והרטוריקה שלה. מבנה היחסים לא השתנה, אלא להפך, נוצל לביסוס האנטישמיות הנאצית. כדי להסביר זאת השתמש במושג האינטימיות כmossg מפתח, המתאר את יחסו של גב尔斯 ליהודים בכתביו.

8 מעוניין לציין את הדמיון הסמנטי בעברית בין קרבנה והקרבה (מלשון קרבן). רנה ג'יררד הקrüist את ספרו לקשר שבין הקרבנה והמקודש לבין אלימות. ראו: Rene Girard, *Violence and the Sacred* (trans. Patrick Gregory). Baltimore: Johns Hopkins Press (1977).

9 שלומית ולקוב, בין יהוד לטמיעה: יהודי גרמניה 1780–1918 (תרגום: אורית פרידלנדר). תל אביב: הוצאת האוניברסיטה הפתוחה (2003). ולקוב מתארת שיש אנטישמי הרואה ביהודים קבוצה "העומדת על הגדר" ומסרבת להתמזוג. טענה אנטישמית זו גורסת שהיהודים מטוגלים באופן עקרוני להתמזוג אך מסרבים לעשות זאת.

תוכן הטיעון – מתח מושגי לוגי ורציפות היסטורית במושג האינטימיות

הטיעון שבין גבלים בין היהודים התקיים, לצד ריחוק תחומי, גם יחס מושגי של אינטימיות וקרבה עלול לעורר התנגדות מיידית, משתי סיבות. האחת, לכאהר הוא אינו מתיישב עם מצבור הטקסטים המצביעים על הדרת חריפה של היהודים מהמרחב האנושי, והאחרת, הוא יוצר בין הרודף לקרבן קרבה ממשית, העוללה לטשטש את יהודיותם המנוגדת של הקרבנות ושל הדודחים. בהמשך המאמר אשוב אל הטיעונים הללו, ואטען שיש להבין אחרת גם את מהותן של ההתקאה, ההזורה וההדרה של היהודים, אולם בשלב זה אסתפק בהציג עיקריו של הטיעון ומדובר הוא מהוות מפתח חשוב להבנת ההפכפות כביבול בנוגע ליודים.

מהמאה השמונה עשרה ואילך, ובעקבות האמנציפציה, התרקמו בין היהודים לגראנים יחסים קרובים ביותר. ולקוב טענת שבתקופה זו, שבה עוצבה הבורגנות הגרמנית, היו היהודים שותפים אינטגרליים בעיצוב עולמה הערכי של אותה בורגנות.¹⁰ גם מצדם של היהודים עצם היו, בהתאם, מגמות של הפנמת הערכים הגרמניים. צימרמן מצביע על האופן שבו הצליחו היהודים את התרבות הגרמנית בלבד*ייחודי*.¹¹ ההוגם היהודיים בין היהודים לגרמנים, כגון פרנץ רוזנצוויג והרמן כהן, היו מודעים לייחודהם של היחסים בין היהודים לגרמנים, ומזהו נסחאות מגוננות לתאר את ה"סימביוזה" וה"סינטזה" היהודית-גרמנית.¹² אפשר להצביע אףו על קרבה רבה במיחוד בין שתי הקבוצות הללו, על רקע תהליכי האמנציפציה היהודית ובהשוואה למדינות אחרות, כגון צרפת ובריטניה. בהתאם לכך, ניתן להצביע על מוטיבים מסוימים באנטיישמיות הגרמנית שקדמה לנאציזם הקווררים את גורלה של גרמניה בגורל היהודים. ולקוב מצינית את אחד הסלוגנים השגורים ביותר בנוגע לשאלת היהודית: "השאלה החברתית היא השאלה היהודית".¹³ הרטוריקה האנטיישמית הדגישה את כישלונם של היהודים להשתלב בחברה מבפנים, אף שהיצוניות אכן השתלבו בה, ולקוב ממשיכה ומצטטת את ברונו ברויר שטען כי: "אמנציפציה ליהודים בצורה דידקילתית וモצחת אפשרית רק כאשר יזכו באמנציפציה לא כיהודים... אלא כאשר יהפכו עצמם לבני אנווש ששוב לא יופרדו... מעל אחיהם בני האדם".¹⁴

10. ולקוב, שם.

Moshe Zimmermann, *Die Deutschen Juden 1914-1945*, München: Oldenburg 11
(1997).

12. Samuel Moyn, "German Jewry and the Question of Identity, Historiography and Theory", *Leo Baeck Institute: YearBook* 41 (1996) 291-308, p. 302

13. ולקוב, *בן יהוד לטמיעה*, עמ' 77; Shulamit Volkov, "Anti-Semitism as a cultural code", in: *Leo Beck Institute Year Book*, Vol. 23 (1978) 25, p. 41; S. Volkov, "Antisemitism as a cultural code", in *Leo Beck Institute Year Book*, Vo. 23, P. 41, 1978

14. Bruno Bauer, *The Jewish Question* (trans. Helen Lederer). Cincinnati: Hebrew Union College – Jewish Institute of Religion (1958); Bruno Bauer, *The Jewish Question*, Trans. Helen Lederer, Cincinnati: Hebrew Union College-Jewish Institute of Religion, 1958

חוקרים רבים מבקשים להדגיש את הייחודיות והרדיקליות של התקופה הנאצית. חלקם מצביעים על מושגים חדשניים, ששירתו את הנאצים בהתנהלותם הברוטלית וכחכנה לפתרון הסופי.¹⁵ בהתאמה לכך, חלק מהחוקרי הג'נוסיד מצביעים על הקשר שבין מלחמה, מהפכה וג'נוסיד, ובכך מדגישים את ייחודייתה של התקופה שבה הג'נוסיד מתבצע כניגוד למה שקדם לו.¹⁶ בכונתי להראות, באמצעות היומנים והנאומים של גבלס, שהתקופה הנאצית לא הפכה את הקורה על פיה, אלא דווקא ניצלה את המסדר המושגני של היחסים האינטימיים כדי להעציב את האשמה ואת עניותם המוחלט של היהודים. דווקא האינטימיות היהודית-גרמנית הייתה הסיבה לרדיקליזציה של התעוללה הנאצית, משום שהקרבה נתפסה כאיום קיומי על הזוחות הגרמניות. מושגים רבים המופיעים אצל גבלס בעליים בקנה אחד עם תפיסת זו של יחסיו היהודים והגרמנים, הרואה ביודי זולת קרוב ואף אינטימי. גבלס טען שהיהודי הוא האויב מבית, וכי רק הוא מסוגל לפגוע בגרמנים פגיעה של ממש. הרטוריקה שלו מזכירה על ביעורו את יכולת הנאצית המסוגלת להבין את היהודים. כמו כן ניתן לשים מקבילות בתחום ההוראה המשגנה העצמיים של גבלס ושל הבניית דמותו של היהודי. השימוש במונח "אינטימות" מועיל, משומם שהוא מסביר את המתח הקוטבי של הרטוריקה הנאצית כפי שהוא בא לידי ביטוי אצל שר התעוללה הנאצי, יווז גבלס. אינטימיות כפי שאציג אותה להלן טומנת בחובה את המתח שבין דמיון לזרות, ובין קרבה למרחק, האינטימיות איננה מושג אחד וחדר-משמעי, משומם שהמצבים המקצועיים יחס אינטימי באים בדפוסים רבים. אין כל סתירה בין אלימות קיצונית לבין יחס אינטימי. נהפוך הוא, מושג האינטימיות יכול להסביר מדוע הוקעת היהודים היא רדיקלית כל כך, ומדוע היא אובייסיבית ובלתי רצינלית. במסגרת היחסים האינטימיים קיימים גם דפוסים פטולוגיים של התנהנות הרסנית, הן בתחום האישי והן בתחום הקבוצתי. המושג "אינטימות" מקיים דינמיות ומורכבות רבות יותר מן המונחים המסורתיים, שהציגו על תהליכי לינאריים ועל רטוריקה חד-ממדית. בכונתי להסביר את יומנו ואת נאומו של גבלס על פי מושג האינטימיות, שהיא קטגוריה אנגליתית מחקרית עקיבה בכתביו.

תרומתו של המחקר

רבות נכתב על נושא התעוללה הנאצית – כתיבה מחקרית, היסטורית ותיאורטית. בניסיון להסביר את אופייה והרטוריקה שלה, הוצאו במרוצת השנים מסגרות מושגיות וקטגוריות אנגליות רבות. ג'פרי הרף (Herf) טוען שחוקרים אלה מעולם לא אספו באופן שיטתי את מגוון הפנים של התעוללה הנאצית, ולכן לא יכולים להציג מסגרת מושגית רחבה, מבוססת על תשתיית אמפירית מוצקה. מסקנותיו של הרף רבות: בין השאר הוא מצביע על הקשר, ברטוריקה הנאצית, בין המלחמה הכלכלית של גרמניה

15 ראו אצל פרידלנדר את מושג "האנטישמיות הנואלת": שאל פרידלנדר, *גרמניה הנאצית והיהודים, שנות הדריפות, 1939–1933*, תל-אביב: עם עובד (1997), עמ' 93–136.

16 Robert F. Melson, *Revolution and Genocide*, Chicago: The University of Chicago Press (1992), p. 256.

לבין היהודים ומציע הסבר היסטורי לתהליכי הרדיקלייזציה של תעומלה זו.¹⁷ המודל המשוגן שבכובונתי להציג שונה מזו של הרף, אך מבוסס גם הוא על מחקר אמפירידי בכתביו גב尔斯. טענתי היא שיחד עם המרכיב שסימן את היהודי כמסוכן, כמלוכך וכשונה כללת הרטוריקה הנאצית גם מרכיב נוסף, שסימן את היהודי כקרוב ביותר. וכשונה כללת הרטוריקה הנאצית (La Capara) אמנים תייחס לדעינו הקרבה שהוא התשתית לשנאת היהודים, אך עם זאת מעולם לא ביסס את מחקרו על הממצאים האמפיריים.¹⁸ ייחודה של מחקר זה בכך שבכובונתי להסתמך על המחקר האמפירידי כדי להראות איזה סוג של קרבה התקיים בתעומלה הנאצית, וכייד דוקא סוג זה של קרבה, שלא אני קורא "אינטימיות אלימה", היה מסוגל לחולל רדיקלייזציה ברטוריקה ובמדיניות האנטיישמית. מחקר זה מתייחס גם לממד ההמשכיות של התעומלה האנטיישמית בין התקופה הנאצית ובין התקופה שקדמה לה, באופן שבצד ההסבר התיורטי והחברתי נמצא כאן גם הסבר היסטורי להיווצרותן של האידיאולוגיה והמדיניות החסלנית הנאציות.

אינטימיות מה? הקדמה

בשנים האחרונות גברה התעניינות בהיסטוריה של הרגשות (History of Emotions), כשלשה מחקר חדש יחסית, ויתרה מזו – כמתודולוגיית מחקר. לשילובן של גישות פסיכולוגיות ופסיכואנליטיות במחקר ההיסטורי יתרונות רבים, והוא תורם להבנה מקיפה ורב צדדיות של האירועים וההתרחשויות ההיסטוריות. האופק המדעי של ההיסטוריה של הרגשות מתמודד את הקטגוריות הקיימות, ומביא להערכה מחדש של הכוחות הפועלים בזירה החברתית.¹⁹ אלון קונפינו ממחיש כיצד הדבר בא לידי ביטוי בהקשר של מחקר השואה. קונפינו מציין של היסטוריוגרפיה של השואה יש נטייה אקדמית להראות שוב ושוב את הנחות היסוד הבסיסיות באמצעות חומרים היסטוריים חדשים. משום כך, נוצרת אי-הילמה בין ריבוי החומרים ההיסטוריים לבין אופן המשגה של אותם אירועים. במחקר על הנאציזם הייתה ידו של הממד האידיאולוגי-גזעני על העליונה. לטענתו של קונפינו, האידיאולוגיה פعلاה בתחום מסגרת מושגית רחבה יותר, ובה מושגים נוספים (חלקים שאלים מארגן הכללים המושגי של "ההיסטוריה של הרגשות"), מהווים לעיתים תשתית לאידיאולוגיה הנאצית.²⁰ ברוח גישתו של קונפינו, המחקר הנוכחי אינו טוען שהאידיאולוגיה מילאה תפקיד משנה בלבד, אלא שמרכיזותה במשפט הנאצי אין ממשעו בלבד. מושג האינטימיות

Herf, *The Jewish Enemy* 17

דומיניק לה קפרה, *לכטוב היסטוריה לכתוב טראומה*, תל-אביב: רסלינג (2001), עמ' 186.

בהמשך המאמר אציג את לה קפרה ואת ייחס לתרומתו בהשווה לתרומת המאמר הנוכחי.

לסקירה עדכנית בנוגע לתרומתה של ההיסטוריה של הרגשות ראו: Uto Frevert, Uffa Jensen, Daniela Saxon, Lyndal Roper and Alon Confino, "Forum on History of Emotions", *German History* 28(1) (2010), pp. 67-80

Alon Confino, "A World Without Jews: Interpreting the Holocaust", *German History* 27(4) (October 2009), pp. 531-559 20

הבין-קבוצתית בין יהודים לגרמנים היה קיים לפני האצחים לשלטון, והתקיים באופן מסוים גם בזמן הג'ינסайд. האידיאולוגיה הגזענית הרדייקלית איננה עומדת לעצמה משום שהמוחטיבציה והרצינוליזציה של אידיאולוגיה זו קשורות בחלקן ביחסים הקרובים בין יהודים לגרמנים, ובאופן שבו הושגו יחסים אלה מחדש.

במאמר זה מושג האינטימיות משמש לצורך המשגחה של האנטישמיות הנאצית מבחינה מתודולוגית. האינטימיות מהויה קטגוריה אנלטיבית לצורך ניתוחו והבנתו של השיח האנטישמי הנאצי, כפי שהוא מופיע ביומניו ובנאומו של יווז' גבלס. אותו היבט של האינטימיות האנטישמית המופיע אצל גבלס אמן איננו פרי המצאתו בלבד, והוא מתבסס על יחסים היסטוריים קונקרטיים בין יהודים לגרמנים, יחסים בין קבוצתיים שבחלק מהמרקם ניתן לסמן כיחסים אינטימיים. עם זאת, היחסים הקונקרטיים בין יהודים לגרמנים שימושו קרש קפיצה לתעמולה הנאצית, שערכה רה-קונספואלייזציה רדייקלית של יחסיה הקרבה היהודים-גרמנים.

בשלב ראשון אצין תיאוריות עיקריות של מושג האינטימיות ושל האליםות האינטימית הנוגעות לעניינו של מאמר זה. בשלב שני עברו מהזירה הפסיכולוגית לו הסוציאולוגיה, ואראה אילו משמעויות והשלכות נודעות למושג האינטימיות בזירה הקבוצתית והבין-קבוצתית גם יחד. בחלק הבא, שידון בכתביו גבלס עצמו, אנסה לראות עד כמה המובנים השונים של מושג האינטימיות בזירות השונות יכולים לסייע להבין את הפרדוקסים והמוחטיבציה של הרטוריקה הנאצית, כפי שזו באה לידי ביטוי בכתביו גבלס.

תיאוריות של אינטימיות ואלים אינטימיים

מושג האינטימיות, כפי שהוא בא לידי ביטוי במחקרם על אודוטיו, הוא קווטבי ומכלול סתיירות מרובות, וקיימים במרחב הסמנטי שלו אשכול אפשרויות של דפוסי התנהגות מגוונים. למרות הפרדוקסים המושגים והרגשים שהאינטימיות עלולה לעורר, ניתן להצביע על מאפיין אחד בחלק גדול מן ההגדרות המצוויות במחקר, והוא המתח התמידי שבין קרבה לבין מרחק, בין דמיון לבין שונות. האינטימיות איננה מצב ספציפי מוגדר ותחום, אלא תיחסות דינמית ומשתנה, שבמסגרתה השותפים ליחסים נתונים בתהליך מתמיד של עיצוב אישי ובין אישי. הניגוד המושגי של האינטימיות איננו מרחק, אלא היעדר יחס ממשועתי או אדישות. המצב האינטימי, כמו גם עצם הגדרתו, הוא גמיש ואמביוולנטי.

התיאוריות הקיימות בנוגע למושג האינטימיות מצביעות על מכנה משותף המתקיים בחלק גדול מן ההגדרות והוא בא לידי ביטוי בתיאור מבני דומה של היחס בין השותפים לאינטימיות. יחס אינטימי מצביע על קרבה, שייכות וRELONCIOSITY שאינה מוחלטת. בין השותפים יש אמנים קרבה ודמיון, היוצרים יחד זירה משותפת של התרחשות רגשית, אך עם זאת הדמיון והקרבה הם יחסיים, ולא מוחלטים, שכן קיימים תמיד מרכיב של זרות ושל מרחק ביחסים האינטימיים.²¹ הזרות היחסית

²¹ בוגע למתח האינטימי הנע מן עירוב זהויות ועד לאבדן האוטונומיה ראו: George Levinger, The Embrace of Lives: Changing and Unchanging", in: George Levinger and

מהותית לקיומו של מצב אינטימי, משומש שהוא דואגת לכך שהזולת "ישאר זולת" ולא יתאחד עם זהותו של שותפו האינטימי. ממד הorzות משמר את הנפרדות החלקית של השותפים האינטימיים, ובכך מאפשר להם להיפגש ולמצוא דמיון משותף בכל פעם מחדש. לאקאן (Lacan) מבטא את הפרודוקס בבהירות וכורך יחד זרות ושיכות: "הדבר שהוא זור ליר למרות שהוא לבabi...".²²

אם כן, האינטימיות יכולה להתרחש כשאלת תמידית על אודות העצמי באמצעות הזולת, המשקפת את העצמי בכך שהוא מעוגנת וمبرילטה נקודות של דמיון בין השותפים האינטימיים, אך בה בעת גם מטרידה, משומש שהדמיוון איננו מושלם ובאותו הזולת קיימת שוננות. שונות זו היא שונות קרוביה, המזמיןנה בדיקה מחודשת של הזולות העצמית של היחיד. המצב המתריד שבדקה זו עלולה לייצר מתורגם לעיתים לדפוס של אלימות אינטימית, שידון להלן. לפיכך האינטימיות כמות שהיא מופיעה אצל לאקאן, וביתר פירוט אצל מילר (Miller), קשורה קשר הדוק בסוגיות הנוגעות לאופן "הבנייה הזולות העצמית" ולפערדים היסודיים הקיימים בסובייקט.²³ אחת התפיסות המוקדמות והרווחות ביותר בנוגע למושג האינטימיות קשורה במשמעות המילולית המוקדמת של מושג זה: *intimus* – "הפנימי ביותר". הבנה זו של מושג האינטימיות, כפי שمبיא אותה זלדין (Zeldin), מדגישה את הפער שבין פנים לחוץ.²⁴ משמעותה שהאינטימיות היא "פנימית ביותר", בולטת. הנגדה זו שבין פנים לחוץ, והדגשה שהאינטימיות היא "פנימית ביותר", בולטת. הנגדה זו הופכת את המרחב האינטימי למרחב מיידי ושקוף פחות, ואולי אפילו סודי, אך עם זאת הוא נתפס כמרחב ממשועורי ביותר הנוגע ללביה (הפנימית) של העצמי.

ג'יימיסון (Jamieson) הציגה בספרה על האינטימיות תפיסה דומה לו של זלדין: "מידה של אהדה או הבנה רגשית הכרוכה בתובנה על עצמי פנימי כלשהו".²⁵ ג'יימיסון ממשיכה ומסבירה שאוთה ראייה פנימה אל הזולת קשורה "בידע יהודי" על אודותיו, וכן כן "בבנה אמיתית", "המבנה מבפנים" של השותף האינטימי. תפיסה זו של אינטימיות איננה רק מסמנת מרחב משותף (הפנימי ביותר) של השותפים האינטימיים, אלא קובעת מהו התוכן של ההתרחשות האינטימית, המתבטאת בידע יהודי ובבנה מבפנים של השותף האחד.

Harold L. Raush (eds.), *Close Relationships: Perspectives on the Meaning of Intimacy*, Amherst: University of Massachusetts Press (1977)

Jacques Lacan, *The Seminar, Book VII. The Ethics of Psychoanalysis, 1959–1960* 22
(ed. Jacques-Alain Miller, trans. Dennis Porter), New York: W.W. Norton & Co.
(1992), p. 71

Jacques-Alain Miller, "Extimite", in: Mark Bracher (ed.), *Lacanian Theory of Discourse: Subject Structure and Society*, New York: New York University Press (1994), p. 76

Theodor Zeldin, *An Intimate History of Humanity*, London: Mandarin 24
Paperbacks (1995), p. 324

Lynn Jamieson, *Intimacy: Personal Relationships in Modern Societies*, 25
Cambridge: Polity Press (1998), p. 8

הפעולה השכיחה ביותר ביחסים אינטימיים היא פועלות סימון הגבולות וטשטושם. אינטימיות היא מצב הזמן התחודדות ובדיקה תדירה, הן של היחסים והן של הזהות העצמית, וכן תחلكסimum הגבולות הוא אינגרנטי למצב האינטימי. אחד המבדדים העולמים מחלק מן ההגדירות המחקריות הוא מידת ההדרה של שותפים שלישיים. יצירת הבלתי נפרד מושג האינטימיות²⁶ – האינטימיות מסמנת מרכיב משותף דינמי, שמוסמיה מתוכו תDIR גורמים שלישיים ומעמיק את הקשר ואת השותפות בין הנמצאים בתחוםו. לאותה הדרה שני היבטים תואמים: הוא מעזים את הזרות החיצונית ומעמיק את הדמיון הפנימי. פועלות זו מאלצת את השותפים האינטימיים לעסוק בגבולות הזהות העצמית והמשותפת שלהם באופן תכוף ושגור. העיסוק המחוורי בפריפריה התוחמת את הזהות העצמית תואם הן את הדרינמיות והן את המצב המטריד והמרצד שמאפיין את האינטימיות.

האלימות ביחסים האינטימיים אינה נוגדת את אותם אפיונים בסיסיים של האינטימיות שהוצעו כאן, אלא הולמת אותם ו אף צומחת מהם. האינטימיות מעלה שאלה וחידה על אודות הזהות העצמית. בה בעת יש מתח מושגי ורגשי חזק העומד לעצמו, ונตอน לפרשנותם המקומית של השותפים האינטימיים. ההבדל בין אינטימיות פורה ומעצימה לבין הדפוס האלים של האינטימיות תלוי רק בפרשנות של המצב הצורני של קרבנה ומרקחן המונחים פנימיים וביחסומו. האינטימיות מקיימת קשרים של הכללה ושל העצמה, כמו גם קשרים של אלימות קשה ואף רצחנית. המבנה המטריד וה משתנה תDIR המנכיה את שאלת הזהות של האינטימיות יכול לגרום גם להתחשה של איום ושל אבדן הזהות העצמית. מייזלן מצינית שהכחעס והזעם של האילימות האינטימית נועד לשמר באופן כוחני את המצב הקיים. האילימות היא התגובה המידית והישירה לאתגר שהאינטימיות מציבה, משום שהיא מסרבת לאמץ את איה-הבהירות ואת משחקי הזהות הנלוויים למשך של שותפות אינטימית.

מושג האינטימיות בזירה הסוציאולוגית

קודם שאגדיר את האינטימיות בזירה החברתית, עליי להפריד בין שני יישומים של המונח. הראשון מהם משמשו מושג האינטימיות בשיח הפנימי הקבוצתי ותפקידו בשיח ובמנגנון הרטוריקה של האידיאולוגיה. היישום השני הוא אינטימיות בין קבוצתיות, ככלומר סימון של שתי קבוצות בעלות סוג מסוים של שותפות אינטימית וקשר קרוב ופנימי.

בזירה הלשונית-חברתית נודע למונח "אינטימיות" כוח רטורי רב, משומש שהוא נוגע במושגים של זהות קיומית, ומעורב בין הזהות האישית לבין הקבוצתיות. אינטימיות זו היא כל שמייצר מצב דו-ערבי, שבו היחיד הוא בעת ובעוונה אחת חלק מן הלאום או הקבוצה שלו, אך גם נפרד מהם. דו-ערניות זו, בשונה מאינטימיות בין אישית, אינה תוצאה ישירה של יחס קרבנה וזרות, אלא תולדה של קרבנה

26 מושג זה מודגש אצל גידנס (Giddens) כשהוא מסביר את המושג "אהבה רומנטית". ראו Anthony Giddens, *The Transformation of Intimacy*, Great Britain: Polity Press (1992), pp. 57-58.

מדומיננט בין היחיד ללאום, המומצאת באמצעות ההפשטה של מושג האינטימיות. התפקיד שהאינטימיות ממלאת אפוא בזירה הבין-אישית יכול לענות גם על צורך חברתי ולסייע/cgiוס המונחים. הרツפלד (Hertzfeld) אף מוסיף שהדו-ערכיות של המונח יוצרת חסינות חברתיות מפני ביקורת ושינוי פנימיים.²⁷ בדומה למושג האינטימיות האישית, גם מושג האינטימיות הלשונית-חברתית מקיים מצב קוטבי של דמיון וזרות, קרבה ו מרחק. הזהות שבין היחיד ללאום מוצגת כקשר בעל ערכיים אינטימיים: הקשר הוא פנימי, מהותי, ממשי, והוא בו הדרה תדריה של גורמים שלישיים. לאומיות שובייניסטית ושנתה מייעוטים הן ההמחשות האלימות של דפוס ההדרה של השפה הלאומית האינטימית.

האינטימיות הבין-קבוצתית, כמו גם האלימות האינטימית בין קבוצות, הן קטגוריות שטרם נתקשו דיין. בהקשר זה אפשר לאמץ את גישותיהם של דאגלס (Douglas) וזימל (Simmel) יחד כדי לבנות מודל מתאים. זימל הגדר את התופעה הסוציאולוגית של הור כמצב שבו הקרוב ביותר מקיים גם יחס ממשי של זרות.²⁸ דאגלס הגדרה "טומאה" כמצב הגבול של הגדרת הזחות הקבוצתיות העצמיות. ככלומר הטמא הוא הקרוב ביותר להגדרת העצמי הקבוצתי, וסימונו בטמא נועד לסמן באופן ברור את גבולותיו של אני הקבוצתי.²⁹ האלימות בייחסים אינטימיים שבין שתי קבוצות היא אמצעי לסייעון אלים של קוווי המתואר התוחמים את זהותה העצמית של הקבוצה. הקרוב ביותר הוא גם המשפייע ביותר, משומש שהוא האויב מבית. אויב זה, מהיותו קרוב ואינטימי, מבין את השפה ואת הקודים המכוננים של החברה, ולכנן הוא מהווע סוכן של שינוי המאיהם על הסדר הקיים. השילוב שבין קרבה ו מרחק, דמיון וזרות בין שתי קבוצות עלול להזמין אלימות, משומש שההשפעה הדרדית הדרירה קוראת תיגר באופן מתמיד על הזחות הקבוצתיות ועל ערכיה. המשמעות הסוציאולוגית של המונח מגדילה את הפוטנציאלי האלים הטמון בו, משומש שקיימת אידיאולוגיה מסודרת המצדיקה את האלימות הקבוצתית. לעומת זאת האלימות ייחסים בין אישית, המבוססת על מנוגנוני הגנה ועל ההיסטוריה רגשית, מודל האלימות האינטימית הבין-קבוצתית הוא יציב יותר, ומוסבר באמצעות רטוריקה רציונלית. משומש כך, הוא גם מיושם על ידי המנגנון והמוסדות המסורדים והנוחים של מדינת הלאום.

Michael Herzfeld, *Cultural Intimacy, Social Poetics in the Nation State*, London: 27
.Routledge (1997)

Georg Simmel, *The Sociology of Georg Simmel* (trans. Kurt Wolff). New York: 28
Free Press (1950), pp. 402-408

29 מריו דאגלס, *טוהר וסבנה: ניתוח של המושגים זיהום וטאבו* (תרגום מאנגלית: יעל סלע), תל-אביב: רסלינג (2004) (מהדורה ראשונה 1966).

יחסו האינטימי של גבليس אל היהודים

הקדמה

בחלק זה של המאמר בכוונתי לבדוק את הקשר שבין אינטימיות ואנטישמיות על בסיס יומני ונאומיו של גבليس, ועל פי התיאוריות שהוצעו לעיל. ניתן להצביע בכתביו גבليس על קרבה רבה בין היהודי לגרמני, היוצרת מרחב משותף, תחום ואינטימי, בין הרודף לקרבן, צד לצד עם דימויי הזרה התמידיים.

בראשית דבריו אראה שגבليس תיאר את היהודי כ"אויב מבעניהם" – היהודי הוא הזר המוחלט מחד גיסא, אך הוא גם אימנגנטי לגרמנים מאידך גיסא. יתרה מזאת, גבليس מסמן קרבה מרחבית בין היהודי לגרמני, ולא זו בלבד אלא שהוא מדבר גם על יכולת "ההבנה מבעניהם" של היהודים וגרמנים, שבמסגרתה כל צד יודע ומבין היטב את פנימיותו של הצד שכנגד, על פי דבריו גבليس. בשלב זה אסביר כיצד, בשל קרבתו לגרמני, היהודי נתחס כבעל שליטה וכמוסון ביותר. הרדיוקלייזיה של האנטישמיות של גבليس היא אפוא תולדה של תפיסת היהודי כאויב קרוב ופנימי.

הbulleidiot*היא* מרכיב מרכזי ביחסים אינטימיים. גבليس מצין את התיחום של שותפים בילדיהם ואת הקאמט של שותפים לא רצויים מן התחום המשותף של שתי הקבוצות. על פי גבليس, ההתחומות עם האויב היהודי היא ייחודית ושותפה משאר ההתחומות של הנאצים, אם כן, קיימת בילדיהם נאצית בוגעת לסוגיה היהודית. ממד אחר של האינטימיות הוא סימונו של דמיון משמעוני בין השותפים האינטימיים בסוגיות של זהות. גבليس מתאר את היהודים כאויבים ממשיים, טבעיים ומהותיים ותיאור זה דומה להפליא לאופן שבו גבليس ואידאולוגים נאצים נוספים ממשיכים את הגזע הארי. לפי גבليس, היהודי הוא אכן היפוכו של הארי אך עם זאת, ברטוריקה של גבليس המושגים המבנימים דומים לשניהם, ובילדיהם רק ליהודים ולארים.

האינטימיות המתוארת בדיון זה איננה אינטימיות במובנה השכיח, משום שהוא היפוכם הגמור של היבטי החום האנושי והכלכלה הנלווה ליחסים אינטימיים. אינטימיות זו דומה למודלים הפסיכולוגיים של אלימות אינטימית, שבה אף שהאינטימיות מסמנת קרבה רבה מאוד, קרבה זו מזינה תחושות של חרדה, שנאה, סלידה וזעם. האינטימיות הרטורית שכתביו גבليس היא אינטימיות צורנית, המהווה אצלו עילה לרדיוקלייזיה ולרציוונלייזיה של האנטישמיות הנאצית.

מיקומו המרחבי של היהודי – האויב מבעניהם

המדד לאינטימיות אינו רק הבנה מבעניהם, אלא גם קרבה מרחבית ורגשית. הסיטואציה האינטימית היא כזאת המוציאה תדריר גורמים שלישיים ומעצימה את היחסים בין השניים. הגדרת היהודים כאויב מבית שלגרמנים מתאימה לתפיסה שדחיתו של היהודי נובעת מקרבה יתרה, ולא מרחק תחומי. גבليس מצין שהקימאים יהודים שאידי-אפשר להזותם על פי סממנים חיצוניים – הללו הם המסוכנים ביותר.³⁰ תפיסתו זו באה לידי ביטוי ביחסו אל היהודי בגרמניה – גבليس דרש שהיהודים בגרמניה את הטלאי הזהוב כדי לסמנו, באופן שיבטלו בשוננותם. היהודים משלבים עד כדי

טמיעה, קרוביים כל כך שבלעדיו התיווך הנאצי אי-אפשר לסמן את ייחודם. ברם, כאשר יהודי ברלין אכן עונדים את הטלאי הצהוב, גב尔斯 מנסה כל דרך אפשרית להוציאם מהעיר ולשלוחם מזרחה, משומם שביעינו, הם נמצאים בעת בכל מקום. גב尔斯 ייחס לగירוש יהודי ברלין חשיבות עליונה, למטרות התתנגדויות המקומות והבעיות הבירוקרטיות, משומם שהיהודים אלה סימלו בעינו יותר מכל את אופיו של האויב היהודי כאויב מבפנים: "היהודים הם האויב שבקרben... האויב הוא בתוכנו".³¹ המסורת היהודית היא ניסיון לבבוש את גרמניה מבפנים. הנאצים הם ששינו את המazon, ועדין טיבו של האיום הוא מבית: "מאחר שלא יכולו לבבוש יותר את גרמניה מבפנים, החלו לנסתות לבבוש אותה מבחוץ".³²

גב尔斯 התייחס לאויב היהודי כאל דפוס של אויב מבית, המסוגל להיטמע מבפנים ולהשלות את מארחיו, למרות הסכנה שבו. כך תיאר גב尔斯 את האשליה שיצרו היהודים אצל האנגלים ואצל הבולשביקים, הודות לטמיעתם בחברה: "ברוסיה הם מסווים עצם כבולשביקים ובעולם האנגלו-סקסי הם מתוחים לפלוטו-קרטים ולקפיטליסטים".³³ גם בגרמניה עצמה היהודי הוא האויב שבתוכנו: "היהודים הם סוכני האויב שבתוכנו".³⁴

זימל מצביע על כך שהחשש התהומי של הקבוצה מפני הזור נובע דווקא מן העובדה שהזור נוטל חלק פעיל וממשי בחברה. הזור הוא קרוב, והוא נמצא בפנים, ולכן יכולת ההשפעה שלו גדולה ומשמעותית. על פניו הזור נראה כשייך לחברה, אך הוא בא והולך, הוא נטול מחויבות, ושיכותו היא אשלה משום שלעלם ישמר על נפרודתו. כפי שצין גב尔斯, היהודים הם שייכים ופנימיים לחברת הגרמנית, אך בה בעת גם זרים לה, והם נושאים עם מהות פנימית המנוגדת לגרמניות. לפyi זימל, תחושת האיום המולידה אלימות היא תוצאה ישירה של הקרבה והטמיעה. וכך, הרטוריקה של גב尔斯 מזוהה את היהודי כמסוכן דווקא משום שהצלחת חדור אל עומקה של החברה הגרמנית.

היהודי הפנימי והבנייה מבפנים

גב尔斯 ראה ביהודי אויב ממש ונסתר, שאיננו גלי לעין. יחסו של גב尔斯 אל היהודים דורש הבנה ברורה בין פנים לחוץ. גב尔斯 הבHIR שהאים איןנו חיזוני, וכי על פי אמות מידת חיזוניות היהודי איןנו שונה מהגרמני. היהודי של גב尔斯 הוא האויב מבית, חמকמק ובלתי נראה. הרף טוען שהבחנה בין פנים לחוץ הייתה חיונית לאידאולוגיה הנאצית. לדידו, דימוי איהנראות של היהודי שימוש את גב尔斯 להבנית תיאוריה שעល פיה היהודים שולטים באופן סמוני בפוליטיקה העולמית. הרטוריקה הנאצית שהרף מצביע עליה מבחינה בין המגמות הפוליטיות הגלויות של היהודים לבין מהותם הפנימית הנסתרת.³⁵ גב尔斯 אימץ את הצלחתה של האמנציפציה, וטען

31 שם, עמ' 87.

Joseph Goebbels, "Die Urheber des Unglücks der Welt", *Das Reich* (21 January 1945), pp. 1-3.

33 מצוטט אצל: Herf, *The Jewish Enemy*, עמ' 193.

34 Goebbels, "Die Juden sind schuld!", עמ' 91.

35 Herf, *The Jewish Enemy*, עמ' 266.

שילובם היהודים נחל הצלחה. לאחר שסימן שני מעגלי זהות, פנימי וחיצוני, המשיג גב尔斯 את הפנימיות של היהודי,³⁶ וטען שהוא מבין מבעניהם את הרוח היהודית ואת הליבה שהמוחטבציה של היהודים מושתתת עליה. גב尔斯 המשיך וטען שיכולת הבנה זו היא יהודית, ובשלudit לנאצים, וכי שאר העמים – ואפילו חלק מן הגermנים עצם – אינם מבינים את היהודים הולמת שהבינו אותם הנאצים. גב尔斯 אף התהדר ביכולות אלו של הנאצים: "נדירים אינטיליגנציה ואינסטינקטים חדים כדי להביט מבעד לפרגוד של היהודים".³⁷ בכך הוא סימן גבול ברור, התוחם את ההבנה היהודית זאת לנאצים וליהודים, ומוציא אל מחוץ לו גורמים חיצוניים, משומם שורדים אלה לא יבינו את היהודי עד תום. גב尔斯 הוציא את הזורות ממערכות היחסים שלו עם היהודים, והמיר אותה בקרבה מבנית אשר תונתה הוא שנהה: "אנו יודעים כי הם שונים אותנו עמוקק לבם. אנו נהנים עמוקק שנאתם".³⁸

גב尔斯 נדרש להציג ולהסביר מהו היום היהודי ומדוע הוא מסוכן כל כך. בה בעת הוא ביקש גם לסמך בבירור את האשמה היהודית במצבה האומלל של גרמניה לפני עליית הנאצים לשולטן. אחת הנוסחאות הרטוריות שפיתח לפתרון בעיה כפולה זו היא: "חייב להיות כוח אנוניימי העומד מאחוריו כל זה... זה אותו כוח שהתעתט מולנו כנциונל-סוציאליסטים בזמן מאבקנו בוויימאר... היהודים הם האשמים".³⁹ היהודי הוא כוח אנוניימי, לכואורה חסר זהות. על פניו, הכוח היהודי אינו קיים – הוא איןנו ישר, ודורש התבוננות, פיתוח וחשיפה. עיקר סכנתו נעוצה בכך שאינו גלוי – ואין כאן סתירה, אלא התאמאה בין הסכנה לבין יכולת ההסואה היהודית.

בכתביו גב尔斯 היהודים אינם נראים, ודוקoa משומם שנטמעו בהצלחה מדורבה כל כך, והם נמצאים בצומתי מפתח בזירה הלאומית והבינ-לאומית, הם מסוכנים פי כמה. איזה נראות שלהם קשורה ליכולתם לאקוט את סביבתם מבחינה חיצונית ולהתאים את עצם לה. במאמרו של גב尔斯 על אומנות החיקוי היהודית, הוא פיתח קווד התייחסות דו-שלבי כלפי היהודי כלפי חזץ והיהודי שבפניהם.

מושג מפתח הנמצא בשיח האנטיישמי של גב尔斯 קשור לתפיסתו בנוגע לאומנות היהודי היהודית. גב尔斯 טען שביכולתו לחסוף את היהודי ולהסביר את המסכה שלו, והמשיך והציג שהסירה זו של המסכה מעוררת בייהודים כאס ומנטרלת את מגנוןן הצביאות שלהם. גב尔斯 הראה כיצד יכולותיו לחדור מבעד לחיצוניותו של היהודי אל ה"פנימי ביותר" בישות היהודית מטרידות. את האישור لأنטישמיות האינטימית שלו קיבל גב尔斯 באמצעות כעסו של היהודי על החשיפה הבוטה של ערמומיותו

36 ההMSGNG של הפנימי הייתה מודל רטורי ששימש את הנאצים לא רק בנוגע ליהודים, אלא גם בנוגע להווות הכמה שליהם עצם. ראו: בועז נוימן, *ראיות העולם הנאציית: מרחב, גוף, שפה*, חיפה: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה (2002), עמ' 258.

37 Joseph Goebbels, "Der Krieg und die Juden", in: *Der steile Aufstieg*, München: Zentralverlag der NSDAP (1944) 263-270, pp. 268-269

38 שם, עמ' 269.

39 Joseph Goebbels, "Wer will den Krieg?", in: *Die Zeit ohne Beispiel*, München: GmbH Verlag (1941) 90, p. 94

וסודותיו המכוסים; היכולת הנאצית לחשוף בכנות את פנימיותו של היהודי היא ביטויו של האינטימיות. הטיעון כאן הוא כפול: ראשית, היהודי יש פנים וחוץ – מסICA ופנים, ושנית, הנאצים הם שמסוגלים לחשוף פנימיות זו. גבليس השתמש בטיעון מקובל בדבר איד-הנראות המסתובנת של היהודי שכח על יהודים המשدقים בין המזוחה הבולשביקי לבין המערב האנגלו-סקסי במאבקם נגד גרמניה.

יהודים חדרו אל החברה האנגלו-סקסונית באופן עמוק יותר בתחום האינטלקטואליים והפוליטיים, עד כי אי-אפשר להבחין בסכנה. בברית המועצות היהודים מסוימים את עצם כבולשביקים, ובעולם האנגלו-סקסי הם נראים כפלוטוקרטים וקפיטליסטים. שיטות החיקוי המאפיינות את היהודים מוכרות לנו. במשך שנים רבות הם השלו את מארחיהם, שהיו שאננים, וכך משותקים אל מול היום הקיומי שעמד מולם... עוד לפני זמן רב הביאה אותנו ההבנה הפנימית שלנו בנוגע לבעה זו להבין את טיבו של הקשר שבין הבין-לאומיות של הפלוטוקרטים והבין-לאומיות הבולשביקית, כל זה לא היה פרדוקס או אבסורד. ישנה זיקה ממשמעותית ועומקה בין הדברים... היהדות המערב אירופית לוחצת ידיים עם זו שבગטאות במזרח. וכך אירופה כולה בסכנה.⁴⁰

בשלב ראשון הבחן גבלס הבחנה המציביעה על דו-פרצופיותו של היהודי: שילוב חברתי כלפי חוץ, ומיזימות ערומות מבעניהם. הסכנה היא סמויה ממשום שהאויב הוא סמויה, האויל וההשתלבות היהודית היא חיצונית בלבד. הקוד ההפוך, של פנים וחוץ, משרות את הרטוריקה של גבלס ומצביע על התיחסותו המיוحدת בנוגע ליהודים, לה קפירה מצין את מרכזיותו של דימוי הטמיעה המלאכותית באידאולוגיה הנאצית, וטוען שאחד האתגרים הגדולים של האנטישמיות הנאצית היה הסימון הרטוררי של השונות היהודית, משומם שהיהודים השתלבו כמעט לחליות בחברה הגרמנית. "הבעיה הנדולה הייתה היהודי, שהוא מסוגל להתראות (pass) כגרמני, שבמובן זה היה מעין נוכחות בלתי נראית שהיתה כביכול שונה לחולוין, אבל ששוננותה הייתה לא-מורגשת".⁴¹

הסכמה שבסמווי דומה לסכנה שMRI דאגלס מציביעה עלייה בנוגע לטמא. הטמא איננו בולט בשונותו, ולפיכך הדמיון בין ובין מה שמאופיין כתהור הוא דמיון מטריד. סימונו של הטמא הוא תחלה ההדרה של הדומה, כדי לשמר על הזזה

Joseph Goebbels, "Nun, Volk steh auf, und Sturm brich los!" Rede im Berliner Sportpalast", in: *Der steile Aufstieg*, München: Zentralverlag der NSDAP (1944), 40

.167, p. 177

41 לה קפירה, *לכטוב היסטוריה לכתוב טרואמה*, עמ' 186.

והלכידות הקבוצתיים. הרטוריקה המתארת את היהודי כאויב סמי המחקה את החברה הגרמנית מסמנת אותו כטמא ובמסוכן, והסנה והטומה החילונית קשורות להיעדר הנראות של השונות המיחידה. היהודים שהשתלבו הוצגו באופן קוֹטְבִּי, התואם את הקוטביות של המודל שדאגלס בונה. היהודי הוא דומה וטמא, שיך ומוסוכן, ונמצא באופן נסתר בכל מקום – ולכך יש לסמן באופן ברור והחלטי. סימון היהודים העסיק את גב尔斯 באופן אובייסיבי – הוא הוטרד מהמצוות של היהודים בברלין ודרש לסמנו, ולבסוף לגרשם, למרות ההתנגדויות והקשיים שהיו כרוכים ביצוע משימה זו. הסימון וההדרה של היהודים כתהlixir מתמיד העסיקו את שר התעומלה הנאצי לאורך כל שנות המלחמה.⁴²

שלב שני צין גב尔斯 את "ההבנה הפנימית שלנו", שהובילה אותו להבין את היהודי מאחוריו המסכה שלו. ההבנה הפנימית של הגרמנים היא שמאפשרת להם להבין מבפנים את היהודים, ובכך יצר גב尔斯 תחום משותף ליהודים ולנאצים, שור לא יבינו, שהרי רק הנאצים מסוגלים להבין את היהודים לאשורים. גב尔斯 הזהיר שהענין היהודי איננו פשוט, ומצריך זהירות רבה – זו אינה הבנה חיזונית, כי אם הבנה פנימית ורגישה. "... סיימתי את המאמר שלי על אודוט היהודים... אמנם דעת הקהל מוקדת בשאלת היהודית, הבעיה היא שבאופן תדר מדינאי ניגשים לשאלת זו מנקודת ראות לא בכונה, אפילו בקרב המנהה שלנו".⁴³ הבעיה היהודית היא בעיה שצrik ללמידה אותה ולהעמיק בה, בתהlixir היכרות דיןמי. במאמר על אומנותות החיקוי היהודית, צין גב尔斯 ש..." כדי להבין את המתרחש علينا להיות תלמידים מנוסים וותיקים של היהודים".⁴⁴ הינו, היהודים הם מושא ללימוד מתמיד וקפדני. ההבנה שתיאר גב尔斯 דורשת ממנו להתבונן פנימה, ללמידה ולהכיר, וגם היכולת שהוא יודע את אשר מתרחש בלבו של היהודי. ההבנה של גב尔斯 איננה רק عمוקה, אלא מוחנת גם בכוח חזוי, משומ שגבלס, לדידו, הבין כיצד היהודים חושבים ומה מניע אותם: "במעמקי נשמהו הוא מכיר בכך שהמלחמה שבת החל, ואשר הוא מצפה שתוביל אותו לשוליטה עולמית, הפכה תחת זאת למאבק היישרדות גזעית".⁴⁵

ג'יימיסון מתארת את האינטימיות כסוג של הבנה מבפנים. ואולם המונח "ההבנה מבפנים" במסגרת של יהסים אינטימיים מופיע רק בהקשר הבין-אישי, ולא בהקשר הסוציאולוגי. תרגומו של מושג "ההבנה מבפנים" לזרה הקבוצתית כרוך בקשימים מתודולוגיים, משומ שנסאלת השאלה באיזה אופן ניתן להבין ולתאר קבוצה מבפנים, ולදעת מהם טיבה וטבעה. גב尔斯 התבבס על מושג זה, הלקוות מתוך היחסים הבין-אישיים, והחיל אותו על האויב היהודי – מכאן שגב尔斯 התייחס

ראו: Herf, *The Jewish Enemy* 42

Joseph Goebbels, *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, München: Saur (2004) 43

(להלן: יומני גב尔斯), 28.4.1943.

Joseph Goebbels, "Mimikry", in: *Die Zeit ohne Beispiel*, München: GmbH Verlag 44

(1941), 526-531, p. 526

.Goebbels, "Der Krieg und die Juden" 45

לייהודים על פי מפתח מושגים הנקוּח מן היראה האישית והאנטימית שלו. יתרה מזו, כשהתיאר את מושג האינטימיות ציין גב尔斯 שבמסגרתם של יחסים אינטימיים יש הבנה עמוקה, המאפשרת לכל צד לדעת את כוונותיו זולתו בלי מיללים. ככלומר מודל ההבנה ללא מילים שתאמם את יחסיו עם חברי האינטימיים תאם גם את מודל השיח שבו הוא השתמש כדי לתאר את היהודים. תפקידו הסוציאולוגי של רטוריקת ההבנה מבפנים הוא להציג את הפער שבין היהודי הגלוי לסמוֹי, ולאפשר את רדיפת היהודים בגין אשמתו של היהודי הפנימי. ההבנה מבפנים מאפשרת להציג את קיומו ואת השיח של אותו היהודי פנימי, שרק הנאצים מסוגלים להביע עליו. הרף מציב על הקשר שבין תיאוריות הקונספירציה לאלימות האנטישמית הנאצית, ומצביע את הפרוטוקולים של זקנין ציון כדוגמה לתרומתה של רטוריקת הקונספירציה להיווצרות האלימות. המודל של הרף הוא דו-שלבי: תיאוריות הקונספירציה הביאה לאלימות.⁴ במאמר זה אני טוען שהטהילה הוא תלת-שלבי, וכי שלושת שלביו עוקבים וקשורים זה בזה: מושג ההבנה מבפנים טרם לייצורה של רטוריקת קונספירציה, וזו בתורה תרמה להיווצרותה של האלימות. בהקשר זה, נקודת המשען של האלימות היא דווקא הטיעון הנאצי בדבר היכולת הנאצית להבין מבפנים את מהות היהודית הדמנית והסמוֹית.

שליטה וסכנה – סימון גבול חברותי

המחשות שהובאו לעיל מצביעות על קרבה ועל עולם מונחים משותף בתחום ההבניה של הדימויים על הגרמנים והיהודים. אחת הנקודות המרכזיות, והשכיחות ביותר ביוינוי ובנאומו של גב尔斯, היא הסכנה היהודית – סכנה שמשמעה שליטה יהודית. שלא כשאר האלים על גרמניה, האיום היהודי הוא העיקרי והמוסכם ביותר. גב尔斯 הדגיש באופן קיצוני את סכנת השליטה העולמית של היהודים, והערך שאלמלא המפלגה הנאצית, היו היהודים מושגים את מטרותיהם ומבצעים את זמם.

על פניו, המונח "סכנה" וכל שכן "שליטה" הם מושגים הנוגדים יחס אינטימי. לכואלה, הסכנה ושליטה הם חיצוניים, משום שהם מכפיפים וכופים שינויים דרמטיים ללא הבנה מבפנים ובלא כל התייחסות אישית. כך, למשל, רעדת אדמה מסווגת שהיא פוגעת ללא הבחנה או התחשבות. דיקטטור הוא דוגמה לשיטה, הויאל והוא הקובל היחיד, ללא תיאعزيز, ללא רגשות ולעתים אף בלי דעת כל מהו רצון נתיניו.

בקראיה זהירה מסתבר שסכנת השליטה שעלייה הצבע גב尔斯 היא מסווג שונה לחלוטין, והיא קשורה דווקא לקשר שבין סכנה לטומאה, כפי שMRI דאגלס מסבירה אותן. הטמא והמוסוכן של דאגלס איננו הור המוחלט – ההפק הוא הנכוֹן, המוסוכן ביותר הוא מי שעומד על גבול הווות העצמית, ומהוות בכך סכנה להגדרות החברתיות הקיימות. המוסוכן של דאגלס הוא הקרוב ביותר והדומה, אשר מאיים על הגבולות הבaltıים ברוריהם של כל חברה נתונה. הטמא הוא בן בית שחרג מהמסגרת

שבה הוא נתון. חריגה זו איבנה הופכת אותו ל'חיצוני' ול'זר', ועל כן היא מסוכנת פי כמה. ללא סימון, חריגה זו עלולה להיעשות לבורמה ולעדער את הסדר הקיים. בעצם הסימון האלים של החריג מבית כטמא, הקאותו היא שהופכת אותו ל'חיצוני'. הסימון כמסוכן וכטמא בא לפצצות על הידרין של שונות וזרות ממשיות. בכוונתי להראות שעיקר הסכנה בייהודי היא בהיותו אויב מבית – הוא בalthi נראה, ודוקא משומך לכך יש להחריף את הצדדים הננקטים נגדו. בהקשר זה דיבר גבלס על היהודים במונחים של צחצוח וחיטוי. התמודדות עם איננה יכולה להיעשות באמצעות האלימות המקובלת, והמושגים הרדיקליים שבהם הוא השתמש מצביעים על הצורך שלו בסימון אלים של האויב שמבייה.

גבלס רחש לאובייו זלזול עמוק. לסובייטים, לבריטים ולאמריקנים התייחס כאלו בובות על חוט בידי היהודים, אף לא ראה בהם סכנה ממשית לגרמניה עצמה. כך, למשל, הרשה גבלס לעצמו להניח ש"הבולשביקים יתמודט כמגדל של קלפים".⁴⁷ בעיניו, היהודי בלבד מסוכן לגרמניה, היהודי הוא האויב מבית. כשהגבילס תיאר במאמרו "קומוניזם ללא המסקה" את הסכנה הקומוניסטית, הוא התרכו בחורבן שהיא מימייה על האנושות, ולזידו שורה של הסכנה העולמית שליל הוא הסכנה היהודית. כשהוא פנה לדון בקומוניזם מבית, הדגיש גבלס את היהודים, המהווים סכנה של ממש ובמיוחד סכנה מבית. כבר ב-1935 כתב גבלס, אחרי סקירה ארוכה של היהודים הקומוניסטים בגרמניה: "אנו עדים לכך שמטרתן של כל הפעילויות הללו הייתה להפיל את הרייך הגרמני...".⁴⁸ ככלומר דוקא היהודים הם היחידים שמסוגלים לפגוע בריין ולהוות סכנה בולשביקית ממשית. יש כאן אישור נוספת לעובדה שהאויב היהודי – שלא כשאר האויבים – הוא מסוכן וממשי. לתפיסתו של גבלס, עניין זה הוא מיוחד לייהודים ומהיחד רק אותם.

ביטויים רבים מעידים על כך שגבילס שוכנע שהיהודי עומד מאחוריו המדיניות של בעליות הברית. "היהודים הם שמכתיבים את קמפני התעמולת של הבולשביקים",⁴⁹ כך בוגר לסובייטים. בוגר לבריטים הוא טען שבריטניה נתונה "... במידה רבה מאוד בידי היהודיים".⁵⁰ בארצות הברית, טען גבלס, "... קיימת ממשלה יהודית מקבילה לאדמיניסטרציה הרשמית של ארה"ב",⁵¹ ממשלה שהיא מרכזית יותר מהממשלה הרשמית. היהודים מהווים סכנה של ממש משומם שהם שליטים במדינה ובמנציגיה: "... זה מוכיח שהיהודים בלונדון, כמו גם בוושינגטון, מלאים תפקיד

Guido Knopp, *Hitler's Henchmen*, Newton Abbot: Sutton Publications (2005), 47
.p. 46

Joseph Goebbels, *Communism without the Mask*, speech delivered in 1935, 48
.Berlin: Muller and Sohn K.G. p. 18
.49 שם.

"Themen der Zeit: Juden beherrschen England", directive 3004 (August 16, 50
1940), p. 6

"Das Hauptthema: Juden in den USA!", *Zeitschriften-Dienst* 109 (May 30, 1941), 51
.p. 4

מכריע בעיצוב המדיניות...".⁵² אשר לרוסיה, גבלס אף הרחיק לכת וטען כי לסתלין יש "אדונים יהודים",⁵³ ובאשר לרוסיה עצמה הרים: "... רוסיה איננה מדינה בורגתנית, אלא מדינת פרולטראיזן יהודית".⁵⁴ אליבא דגבילס, ליבטה החברתית של המדינה הרוסית נתונה בדמותו של היהודי.

אחד הוידיים של גבלס, שבו הוא גילתה את הערכתו לאיכות התعاملות היהודית, נכתב ביום שבו החלמבצע ברברוסה ועםו החלה גם ההשמדה המונית, ובמරוצת הזמן גם השיטית, של היהודי אירופה:

אני קורא דיוקה מלא על אודוט התعاملות בשידורי הרדיו הרוסיים –
בושבייקים. זה יציב בפנינו כמה בעיות לא פשוטות, מושם
שתعاملות זו איננה טיפשית כמו התعاملות הבריטית. נראה שתمعاملות
זו נכתבת על ידי היהודים.⁵⁵

הمعاملות היהודית מערימה קשיים מסוימים שהוא נוגעת בנקודות חשובות ומרכזיות להגדירה העצמית של הנאצים. היהודים מזוהמים ומוסכנים מסוימים שהם מהווים איום ממשי ואמיתי על הסדר הקיים. לעומת זאת האיום על הרייך, שאלייהם התייחס גבלס בביטול, האויב היהודי הוא המסוכן ביותר: "... הגוזע היהודי הוא המסוכן מבין הגזעים הקיימים עלי אדמות".⁵⁶ גבלס חשש מהיום היהודי מפני ש"... כאשר חס עליהם (היהודים) אתה הופך בהכרח לקרבן שלהם".⁵⁷ דימוי הסכנה והלכלוך שבهم השתמש גבלס הביאו אותו למסקנה ש"... על הטיפול היהודי נספסים בכתביו גבלס
באופן הומניטרי... את היהודים חייבים להביס".⁵⁸ במקומות נוספים בכתביו גבלס ובנאומו מופיעים גם ביטויים כמו נקיוי, חיטוי, הדברה והשמדה.⁵⁹ גבלס ייחד את היהודי בסכנה שבו, במרכיזותו וביכולתו להיות איום ממשי. גם בדבריו על הטיפול היהודי השתמש גבלס במונחים מתחום ההיגיינה או הביוולוגיה. כפי שצווין, התיאוריה של מריו דאגלס יכולה להסביר את טיבם של הדימויים שביהם השתמש גבלס: היהודי מוגדר כתמא וכמסוכן דוקא מסוים שהוא חלק מהחברה הגרמנית. תהליך ההוקעה וההיתרונות ממנו קשרו הדוקות לתיאור של היהודי כאימננטי לחברת הגרמנית.معاملות של גבלס הדגישה עד כמה חדרו היהודים

52	יוםNI גבלס, 16.3.1943.
53	שם, 5.6.1941
54	שם, 4.3.1943
55	שם, 21.6.1941
56	שם, 18.2.1942
57	שם, 2.11.1941
58	שם, 8.5.1943

59 דימוי של כינים והדברה, שם, 2.11.1941. מונחים היגייניים של חיטוי מצוטטים בתוך: Robert E. Hertzstein, *The War that Hitler Won*, New York: G. P. Putnam's Sons (1978), p. 66. מונחי ההשמדה מופיעים ביוונים. לדוגמה: יוםNI גבלס, 13.5.1943

ופלשו לחברה, תדירה שעשתה אותם למסוכנים כל כך. ניסינו של גבלי לסמן את היהודי כאיבר המוחלט והאמיתי של הריך ממחיש את נקודת המוצא שלו – הנחה הקרצה המוקדמת שהתקיימה בין היהודים לבין הגרמנים.

הbulleidiot המונוגמית על האיום היהודי

גבלי העירק את הכישرون היהודי לחולל תעומלה, אך גם הוודה שליהודים עין חדה: "... היהודים בברוסה בניו יורק יודעים היטב לבחין בין אמת לטעולה במאזן המלחמתי האמריקני".⁶⁰ ככלומר גבלי העירק את יכולת הבדיקה של היהודים, בדומה לשלו. היהודי הוא אויב מהותי, המסוגל לבחין בין אין אמת לטעולה, הוא מסוכן ביותר והוא מיים על הגרמנים מבית. "אנו חייבים להציגו מפני הבוגדות המוחכמת של האויב הבין-לאומי".⁶¹ במקומות רבים התייחס גבלי לתחום היהודי, המהווה סכנה של ממש משום שהוא סמי מין העין. הוא אף מנה את הצלחות היהודיות בהקשרים מסוימים, וביחוד בכל האמור בהשעתם של היהודים על בעלות הברית: "מנהייגי מפלגה יהודים סוררים וקפיטליסטים יהודים מוחכמים הצליכו לבצע את הטכיס המשוחץ ביותר שניתן להעלות על הדעת".⁶²

אף שהסכנה היהודית היא כלל עולמית, היא בייחוד בעיה גרמנית שורשית, ועל כן התמודדות עמה קשורה באופן הדוק ובלעדיה למפלגה הנאצית: "לפנינו הנאצינל-סוציאליזם הייתה גרמניה שרויה בתוך סכנה חריפה מעין זו".⁶³ הנאצים הם אשר זיהו את האיום היהודי על הגרמניות הטמונה ביודים, וקיבלו עליהם באופן בלעדיה את הטיפול בעיה.

המצבור המבנה את הדימי היהודי מסביר מדוע נחוצה הבנה מבפנים כדי לחושף את "היהודי מבפנים", ואת האיום הטמון בו. העובדה שהיכולה הנאצית לחושף אותו היא בולדית להם מצביעה על תחושת הקربה הסמויה שלהם לאויב היהודי. הנאצים ראו בעצם פטרוני השאלת היהודית והיכולת להבין את היהודים ולהסביר את מעלהיהם:

היהודים ממשיכים לפעול מأחוריו הקלעים כדי ליצור את האשלה
שהיהודים הבולשביקים במוסקבה והיהודים הפלוטו-קורטחים בלונדון
ובוושינגטון הם אויבים מרימים. הם התקרבו זה לזה בסתר... כדי
לחסל אותנו לחלוֹתין. כל העניין מתברר מרגע שתכננותם השטנית
נחשפה...⁶⁴

התכננית אמונה נחשפה, אך מי שהביא לחשיפתה הם הנאצים, והם האחראים והמסוגלים להסביר את ההתנהגות היהודית:

.1.5.1942 שם, 60

Goebbels, "Der Krieg und die Juden" עמ' 270 61

.527 Goebbels, "Mimikry" עמ' 62

שם, 63

.528 שם. עמ' 64

הكونספירציה היהודית העולמית, אשר תכננה את המלחמה וזרעה שנאה בין האומות, חיבת להיות נוכחת יותר בדעת הקהיל העולמית. בנקודה זו חייבים להסביר לעולם את הטיעונים שלנו, ולהדגישם.⁶⁵

הטיעונים של גבليس הם הקונספירציה היהודית, הסוד היהודי הידוע רק למי שהוא "תלמיד היהודים".

גבليس טען שלנאים לבדם היכולת הבלעדית להטעות מעל לאשליה שהיהודים יוצרים ולראות מעבר לה: "הם עלולים אולי להטעות כמה נפשות בלתי מזיקות, אך לא אותנו. אנו יודעים היטב מהי המציאות".⁶⁶ גבليس קשר את זיהויים של היהודים עם האינסטינקטים הבריאים של הגרמנים. ואף שהשיפת מהותם של היהודים בלעדית לנאים, בה בעת היא מאשרת את "הטבעות" ואת חושיה הבריאים של האומה הגרמנית. "העובדת שהעם הגרמני היה העם הראשון על אדמות שם לב לתופעה זו והקיא אותה מתוך הארגניזם שלו היא עדות לאינסטינקטים הבריאים שלו".⁶⁷ כאן היהודים מלאים תפקיד חשוב בהבניה של הזאות הגרמנית. היכולת לזהותם, והבלעדיות של הגרמנים ביכולת זיהוי זו, מצביעות על הבריאות והטבעות של העם הגרמני. הטקסט מצביע על כך שהיהודים והגרמנים מגדירים זה את זה ומארים את קיומם ההדרי באמצעות הנגדה הדידית. רק הגרמנים מסוגלים לחושף את מדירה זולת שלishi מן היחסים היהודיים-גרמניים. רק הגרמנים מסוגלים להוות איום של ממש.

גבليس, כפי שצווין לעיל, שיער על סמך הכרת היהודים מבנייהם, מה יהיו הרגשות שייעלו בלב אויבם של הגרמנים עם השיפתו: "הם כועסים על כך שחשפנו אותם. הם יודעים שאנו מכיריהם אותם ויודעים מהם באמת. היהודי בטוח כל עוד הוא נסתה. כאשר מישחו מזווה מהו, הוא מאבד את שיווי משקלו".⁶⁸ כאן שרטט גבليس כיצד יגיב היהודי, מהי נקודת התורפה שלו – ניתן לראות שההכרה מבנייהם שגבليس מכיר את היהודי נינה ביכולת חיזוי. גבليس האמין שאכן חשף את טיבו של היהודי ואת שיטותיו בסודות, מלפני ולפניהם.

גבليس ניסה בעקבות לחלק את הידע היהודי שלו עם העולם, אך בין השיטין עולות רמיונות לכך שימושה זו איננה פשוטה.

אנו הבחנו ביהודים כסכנה לאומית ובין לאומית, ומידיעות אלו הסcano מסכנות חשובות. בסופה של מלחמה זו יהפוך הידע היהודי לידי כלל עולמי. אנו נעשה כל שלאל ידינו לגורם לכך שזה אכן יקרה".⁶⁹

65 מצוטט אצל Herf, *The Jewish Enemy*, עמ' 202.

66 Goebbels, "Die Juden sind schuld!" עמ' 88-87.

67 Goebbels, "Die Urheber des Unglücks der Welt" עמ' 2.

68 Goebbels, "Mimikry" עמ' 528.

69 Goebbels, "Die Urheber des Unglücks der Welt" עמ' 2.

גבלס לא היה בטוח שהעולם יבין אותו ואת היכרתו העמוקה עם היהודי, אף ציין כי עוד חzon למועד, והביע את תקוותו שבסוף המלחמה, ולאחר סיום משימת ההשמדה, יגיעו כל האומות להכרה זו. גבלס סבר שהוא מכיר את היהודי מפנים כפי שאיש לא הכירו, ידע יהודי שرك יהודים וארים שותפים לו.

אויב טבעי ממש ומהותי

כפי שצווין, ליהודי אمنם יש תפקיד צורני בהמשגה הנאצית, אך יש לו גם תוכן. לטענתי, גם בתוכן הרטורי המאפיין את הסטריאוטיפ היהודי לפי גבלס יש חפיפה וקרבה מושגת אל היהודי. היהודי אינו אויב מלאכותי, כי אם אויב טבעי ואותנטי. "...היהודים עדים נוטרו בפריז. על פי הטבע והגוז, היהודים הם ותמיד יהיו האויב הטבעי שלנו".⁷⁰ כאן חשף גבלס שתי נקודות. ראשית, היהודים הם אויב טבעי, כמהות שהגוז הארי הוא גוז טבעי. שנית, היהודים תמיד יהיו אויב. לדבריו, היהודים מתמידים במחותם, ויש להם ייעוד היסטורי ומהות עקייבה ונחושה. הדימוי הנגדי התואם הוא הריך בן אלף השנים, שגם הוא מתאפיין בייעוד ההיסטורי ובמחות עקייבה. האינטימיות שבין גבלס לבין היהודים ייחדה את היהודי מסביבתו, ויצרה מרחב שבו קיימות רק שתי ישויות: היהודי והארי. את הדמיון הרב בין היהודים לבין הארמים בכתביו גבלס ניתן להמחייב באמצעות הביקורת שמתוך גבלס על בעלה בריתה האיטלקית של גרמניה.

בהתמודדותם עם בעיית היהודים מגלים האיטלקים רפיון חמוץ...
ענין זה מראה שוב כיצד הפשיים אינם יורדים לשורש המצב ולתשתיתו, ועד כמה הפשיים הוא מלאכותי ביותר בכל האמור בבעיות החשובה באמת. הבעייה היהודית גורמת לנו טרדות רבות, אפילו בקרוב בעלות בריתנו...⁷¹

גבלס הצביע על המלאכותיות של התנועה הפשיסטית, והוקיע את העם האיטלקי על כך שהאיטלקים רופסים מאוד באופן שבו הם מטפלים ביודים".⁷² גבלס אמן טען שהיהודים הם גוז נחות, מעורב ותלוש, וכך הוא עיצב את דמות הגוז בסרט "היהודי הנצח". אך עם זאת, בין התיאור שלו את היהודי לתיאור של הארי קיים דמיון, משומם שהמנוחים המעצבים את שתי הדמיות שייכים לאותו שדה סמנטי: היהודי הוא הן אויב טבעי והן מהות ההיסטורית בلتיה משתנה. האינטימיות היא הדרה והכללה, משומם שהיא מסמנת מי איננו בן שיח ומישיק. באיטלקים ובפשיזם יש משהו מלאכותי, ובהתאם לכך גם האויבים של גרמניה אינם ממשיים וטבעיים. הנaziים זללו באובייביהם ולא ראו בהם איום של ממש. גבלס לא העירך את יכולותיה של בעלות הברית, ואף טען שברית המועצות תתרומות

70. יומני גבלס, 15.5.1942.

71. שם, 13.12.1942.

72. שם.

מהר מאוד. היוצא מן הכלל הוא אויב אחד ויחיד – היהודי, הגזע היהודי וכח לאותו תיאור אשר לו זכה, בהקשר דומה, הגזע הארי – האויב הטבעי. המבנה של האינטימיות העוסק תדיר בסימונם של פנים וחוץ, של שיק וזר, בא כאן לידי ביטוי מושגי ביחס לתהום הייחודי המשותף באופן בלעדי ליהודים ולארים.

גבילס אמנים ציין במקומות רבים את פשעי הבולשביקים ואת סכנותם, אך גם אלה קשורים אצלם בקשר הדוק ליהודים. במאמרו על סכנת הקומוניזם, התאמץ גבלס להוכיח שני דברים בעת ובעוונה אחת: האחד הוא ש... מי שמכoon את המערות של הבולשביקים הם היהודים", והשני ש..." הבולשביקים הוא תנוועה נגד האנושות עצמה".⁷³ הבולשביקים הוא אוים כאשר יהודים עומדים מאחוריו. ולפיכך היהודי הוא האיום המשמעותי ביותר, הטבעי ביותר ומהותי ביותר. רק כאשר יהודים עומדים מאחורי עמים אלה או בתוכם, העמים הללו יכולים להיות אוים או סכנה ממשית, ואילו אותם עמים עצם אינם זוכים להערכתה שהיהודים זוכים לה. העמים הללו הם מלאכותיים (האיטלקים), הם אינם אוים ממשי (הסובייטים) וכל שכן אינםまいימים על גרמניה מבפנים (בעלות הברית).

המתודולוגיה של גבלס התימרה לחשוף את טיבו של היהודי, ולגלות שהוא שעומד מאחורי הכוחות המתנגדים לגרמניה. הרף מצביע על כך שהקשר בין גורלם של היהודים לנורול המלחמה היה המוטיב החוזר של התעמולה הנאצית. היהודי מסתתר מאחורי הברית הפרודוקסלית המשדכת מזרח ומערב – כשהעצם, עמי העולם אינם סכנה לגרמניה. לדידו של גבלס, היהודים הם מי שהצליחו ליצור את הברית הכללית של עולמיות נגד גרמניה, ועל כן האויב העיקרי העיקרי ומהותי. את עמדתו זו מהיחס גבלס בדיקטיבה שיצאה בתחילת של מבצע ברברוסה: "הטיפול בשאלת היהודית הוא נקודת המוצא הטובה ביותר לערימות האידאולוגיות".⁷⁴ גבלס זיהה בין היהודי ובין אויב אידאולוגי וטבעי, שאיןו ניתן להמרה. מהות זו מנוגדת לחולותן של יהדות הגרמנית, אך בבד היא גם מאשרת אותה, כפי שציין גבלס: " ככל שאדם גרמני או תנוועה גרמנית מתנגדים יותר ליהודים, כן עולה ערכם הסגוליל".⁷⁵ סימונו של היהודי כאויב טבעי ומהותי, העומד מאחורי המזימות העולמיות, תורם לבנייתה של זהות נאצית מנוגדת. האינטימיות באה לידי ביטוי בתלות הנאצית בהגדرتה המהותנית של הקבוצה היהודית, משום שאנטישמיות זו היא שמאשרת את טיבו הסגוליל של העם הגרמני באמצעות היהודים.

הזהות היהודית הדומנית קבועה ביהודים והוא איננה מתחלפת, וכך גם האנטישמיות. לפיכך גבלס, האנטישמיות איננה עמדה שניתן להעביר מן העולם, או לשכנע אדם בטענה המנוגדת לה. האנטישמיות מכיה שורשים: "... ברגע שהאנטישמיות מכיה שורשים לבב אנשים, אין-אפשר להקיאה ולסלקה באמצעות החוק. ברוב המקרים, חוק נגד שנתן היהודים הוא תחילתו של הסוף בעבר

. Goebbels, *Communism without the Mask*, עמ' 9. 73

. מוצטט אצל: Herf, *The Jewish Enemy*, עמ' 97-96. 74

Joseph Goebbels, "Der Jude", in: *Der Angriff. Aufsätze aus der Kampfzeit*, 75 München: Zentralverlag der NSDAP (1935) 322, p. 323

היהודים".⁷⁶ גבלס האמין שאות השנהה כלפי יהודים אי-אפשר לתרמן משבקעה. היא, שהיה אמן התמרון והמניפולציה בתחום התעמולה וידע היטב כיצד לשכנע את דעת הקהל, טען כי ככל האמור באנטישמיות קיימת תובנה פנימית ואינטימית שאותה אי-אפשר לשנות.

השימוש שעשה גבלס במונחים של "הcats שורשים בלב" מצבי על כך שראה באנטישמיות עצמה עיקרון מהותי, טבעי ופנימי. יתרה מזו, כדי לתאר את המקום המרכזי שנודע לאנטישמיות, השתמש גבלס במונחים של היגיינה אישית: "התנגדות ליהודים היא עניין של היגיינה אישית".⁷⁷ המשגת דמותו של האנטישמי ושל היהודי מתקיימת באותו מישור מושגgi. האוונידנטיות הפנימית שעלה דיבר גבלס מצביעה על כך שהאנטישמיות נתפסה אצלו כמשהו קיומי שאנו זוקק להוכחות, כפי שתוחשת הקיום העצמי מיתרת את ההוכחות בדבר אותו קיים.

סיכום

את טענתי בדבר הקשר שבין אינטימיות לשואה כבר טען לה קפפה, אף שלא פיתה את טענתו זו לכל תיאוריה מגובשת, וכן נמנע מלחש את זה:

הם באמת חבו כל כך הרבה זה לזה, והיו מוכלים לחלוותין בעם. הצורך לעקוור מתחוק עצמן את מה שהוא בעצם חלק אינטימי מאד של עצמו מוליך להתנגדות נמהרת ביותר. זה היבט אחד של העניין. מבון מסויים הבעייה של שנת אחים, שהעוינות הגיעה בה מן הצד הגרמני (כמובן לא מן היהודים, במקורו) וזרמה בשפה חד-סטרי בלבד כמעט לגמרי, עזינותו קיצונית – תשוקה מטרפת כזאת להיפטר ממשו שהוא ממש חלק של עצמו, דומה לתלישת איברים מעצמן.⁷⁸

במאמר זה ביקשתי להסביר את טיבו של הקשר שבין אנטישמיות לאינטימיות בכתבי גבלס, ולהראות עד כמה קריאה מסווג זה היא רלוונטי וולמת את האנטישמיות שלו.

גרמניה הנאצית הייתה רוחקה מלהיות ישות קוורנטית לכידה. הניסיונות הרבים שעשו רשות השלטון להאיחדה אמנים צלמו, אך הביזור הפנים מדיני והחולף בביזור פנים מפלגתי, למורות המדיניות הרשומות. המנגנון הנאצי נשען על מסורת מפלגתית יווזמת, אלימה ומהפכנית. בתוך המנגנון המפלגתית היו פיצולים רבים, חפיפות של סמכויות ואי-ביטחויות בנוגע לרצונו של הפיהר. ניתן להצביע על כמה נקודות שבהן היה השלטון הנאצי בשלבי היסוס והתחות, הן במדיניות הפנים והן במדיניות החוץ. אפילו באחד מן הנושאים הבוערים ביותר – השאלה היהודית –

76 יומני גבלס, 19.4.1943.

77 "Der Jude", Goebbels, "Der Jude", עמ' 323.

78 לה קפפה, לבתו היסטוריה לבתו טראומה, עמ' 186.

ניתשה מחלוקת בין רשותות השלטון, אשר נאבקו על הבכורה בטיפול בסוגיה. היפויות נוספת היה גם בתחום התעומלה. גב尔斯 היהאמין שר התעומלה, אך לשכת העיתונות המרכזית הייתה נתונה בידי אוטו דיטריך, מצב שעורר ביניהם תחרות סמויה וגלואה אחד. לבסוף, בגין ביזור זה, המאמר תקף לגב尔斯 בלבד. עם זאת, הקריאה שהוצאה כאן יכולה להיות כליא אנגלי נוסף לניתוחם והבנתם של טקסטים נוספים מן התקופה הנאצית. כך, למשל, קריאה זו מסבירה כיצד הימלר, שתפיסתו האידאולוגית הייתה שונה מזו של גב尔斯, משווה בנאומו המפורסם בפני קצינים גרמנים בעיר פוזן בין ליל הסכינים הארוכות לבין השמדת היהודים.⁷⁹ על פניו, שני אירועים אלה מנוגדים בתכלית זה זהה, משומש בשליל הסכינים הארוכות נרצחו גרמנים נאצים מהס"א ואילו במחנות ההשמדה נרצחו יהודים. מושג האינטימיות מסוגל להסביר מתח קווצבי זה, משומש שבשני המקרים היו אלה האויבים מבית שנרצחו, ובשני המקרים מדירים ומוקיעים את הקרוב מעצם היוו קרוב ומאים.

يיחודיותה של השואה איננה בהיותה מקרה הג'נוסיד הבלעדי, אלא בכך שהיא מבטאת את התרבות הפוליטית של המאה העשרים, שבמהלכה הלאו והתרבו מקרי ג'נוסיד על בסיס אידאולוגי. בכך הדיוון במרכיבים הקיימים של הרטוריקה הנאצית איננו בלעדי להיסטוריה של יהודים וגרמנים בתקופת השואה, וניתן לנשות ולקרוא מקרי ג'נוסיד נוספים פי מושג האינטימיות. אין בכונתי לטעון שמושג האינטימיות הוא אינטגרלי להיווצרותו של ג'נוסיד. עם זאת, ניתן להצביע על כך שאינטימיות בין קבוצתיות מלאת תפקיד חשוב הן במוטיבציה של הרוצחים לג'נוסיד, והן בתעומלה וברטוריקה הג'נוסידיית.

⁷⁹ מצוטט אצל: יצחק ארד, ישראל גוטמן וברהם מרקליות (עורכים), *השואה בתיעוד*, ירושלים: יד ושם (תשל"ח), עמ' 256-257 וכן כמו כן ראו: <http://www.holocaust-history.org/himmler-poznan/himmler-poznan-large.mov>